

Qazaqstan Respublikasy Zańnama
jáne quqqytyq aqparat institýtynyń

JARSHYSY

gylymi-quqqytyq jýrnal №2 (73)-2023

Құрылтайшы және баспагер:

«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒССҚК 14.02.2022 ж.
№38 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрпеков Р.Қ. - з.ғ.к., Қазақстанның еңбек
сіңірген қайраткері (Астана, Қазақстан) –
(төраға)
Абайдідинов Е.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Барнаул, Ресей)
Белых В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Моисеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Унзила Шапақ – з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. – з.ғ.к.

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов, Ресей)
Жанғарашев Р.М. – LL.M (Астана,
Қазақстан)
Ишекков К.А. - з.ғ.д., доцент (Мәскеу, Ресей)
Қазбаева Ә.Ғ. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Қалиева А.Ө. – (Астана, Қазақстан)
Қаржаубаев С.С. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Князова А.Ж. – LL.M (Астана, Қазақстан)
Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Мұрзашев К.Т. – (Астана, Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – PhD (Челябинск, Ресей)
Примашев Н.М. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Салықова Д.Ө. – (Астана, Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бишкек,
Қызығызстан)

Редактор – **Қолғубаева Г.Б.**
Беттеуші – **Оспанов М.Т.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат
және коммуникациялар министрлігі
Ақпарат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы үзәлігі
№ 17761-Ж 25.06.2019 ж.
(Алғашқы есепке қою кезі
№6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы: Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қ., Жеңіс даңғ.,
15А., тел.: 8(7172)26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы.....7

Мемлекет және құқық теориясы

**А.И. БИРМАНОВА, Д.К. РУСТЕМБЕКОВА,
А.А. НУКУШЕВА** Негізгі мәдени құқықтарды іске асыру
тетігі 13

Конституциялық және әкімшілік құқық

**Э.С. МАЙШЕКИНА, М.К. АБДРАХМАНОВ,
Е.В. ДУШЕЧКИНА** Қазақстан Республикасында жергілікті
өзін-өзі басқарудың қалыптасуы мен дамуын құқықтық
талдау 22

Б.О. АЛТЫНБАСОВ, А.Р. БАЯНБАЕВА (Бристоль,
Ұлыбритания) Академиялық ұтқырлықтың жергілікті
туризмнің дамуына ықпалы: саяси және құқықтық
аспектілері 31

М.С. БИСАЛИЕВ, К.Н. ШАКИРОВ Заңды тұлғалардың
жеке деректері – киберкеңістікте құқықтық қорғаудың
арнайы объекті ретінде 42

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

Д.Б. РАЗИЕВА, Е.М. АЙТҚАЗИН, М.А. АМИРОВА
Қазақстан Республикасында медицина қызметкерлерінің
кәсіби жауапкершілігін сақтандыру.....53

**Э.Б. АБЛАЕВА, А.Р. ЕНСЕБАЕВА, А.Т. ИСМАГУЛОВА,
М.А. УТАНОВ,** Қазақстанның өркениеті мен
сот өндірісінде істер мен дауларды реттеу (жетістіктер,
мәселелер, келешегі)..... 63

Д.Н. БЕКЕЖАНОВ, Ғ.Б. АХМЕТ, К.А. ДЖУМАБАЕВА
Климатты қорғау ұғымының теориялық және заңнамалық
аспектілері 77

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

М.М. КУЛБАЕВА, А.Н. АХПАНОВ Халықаралық
стандарттар, тергеу сатысында сот бақылауының шетелдік
заңнамалық тәжірибесі 86

Б.М. ИМАШЕВ Маман мен сот сарапшысының
қызметінде қылмыстық сот ісін жүргізу қағидаттарын іске
асыру: проблемалар мен перспективалар. 2 бөлім. 97

К.Ә. БӘКІШЕВ, А.Х. ФЕТҚҰЛОВ Жарылыс қаупі бар
объектілерде қауіпсіздік қағидаларын бұзу: Қазақстан
Республикасы Қылмыстық кодексінің 281-бабындағы жаңа
редакцияның ерекшеліктері 108

Е.В. МИЦКАЯ Сыбайлас жемқорлыққа
қылмыстық-құқықтық құралдармен қарсы іс-қимыл..... 117

Ә.М. СЕРАЛИЕВА, Н.С. ДОСЫБЕКОВ Жедел-ізвестіру
қызметі қызметкерлерін психологиялық даярлаудың негізгі
бағыттары 128

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану

Р.Қ. СӘРПЕКОВ Мүгедек адамдардың құқықтарын қорғаудың халықаралық-құқықтық стандарттары: Қазақстанда және шет елдерде енгізудің кейбір аспектілері	137
Е.М. АБАЙДІЛДИНОВ, А.Н. ЕРҒАЛИМОВА Мүмкіндік шектеуі балалары бар жұмыскерлердің толық емес жұмыс күні туралы ХЕҰ-ның №175 Конвенциясы нормаларын Қазақстан заңнамасына имплементациялау	148
М.А. АХМАДИ, С. НАРТ (Измир, Түркия) ICSID Конвенциясына сәйкес инвестициялық дауларды төрелікте шешудің тәртібі (Инвестициялық дауларды шешудің халықаралық орталығы)	159
Д.Ө. БАЙТӨҚАЕВА, Ф. АХИЛЛЕС (Париж, Франция) Әуе және ғарыш кеңістігінің құқықтық режимін реттеу саласындағы халықаралық заң шығару тәжірибесі	168
Р.Р. ЧАХОР (Краков, Польша) Польша Республикасындағы ұлттық азшылықтардың мәртебесін құқықтық реттеу	176

Құқықтық мониторинг

С.И. КЛИМКИН, А.Ф. ҚАЗБАЕВА Қазақстан Республикасындағы медиацияны құқықтық реттеу.....	183
В.Т. КОНУСОВА Конституциялық мониторинг ұлттық құқықтық жүйені жасампаз дамыту құралы ретінде.....	193
К.Е. ИСМАҒҰЛОВ, Н.Н. ТУРЕЦКИЙ Арнаулы мемлекеттік органдар туралы заңнаманы жетілдірудің кейбір мәселелері	204
Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА, Ж.Е. САДЫҚАНОВА «Қазақстан Республикасының халықаралық шарттары туралы» заңның тиімділігін талдау	213

Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан

А.А. МЕДИНАЕВА Қазақ тіліндегі кейбір терминдердің мәселелеріне орай.....	222
---	-----

Жас ғалым мінбері

Э.М. МҰРАТОВА Мүгедектерді әлеуметтік қамсыздандыруды құқықтық реттеудің кейбір аспектілері	228
А.Б. САТАЕВА Англия мен Қазақстанның азаматтық процесінде дәлелдемелерді ашудың кейбір теориялық және құқықтық аспектілері туралы	234
Э.С. КУАНДЫҚОВА Қазақстан Республикасының агроөндірістік кешенін мемлекеттік басқару: құқықтық реттеудің мәселелері	243
М.К. РАКЫМБАЕВА Өзіне-өзі қол жұмсауға жеткізгені үшін қылмыстық жауаптылық туралы құқықтық нормаларды жетілдіру	253

«Жаршының» архивтегі беттері

Е.Т. БАЙМОЛДИНОВА PhD М.Х. Хасеновтің «О результатах анализа законодательства Республики Казахстан о государственных гарантиях равных возможностей мужчин и женщин» атты ғылыми жарияланымына қайта оралғанда	259
ЗҚАИ-ның ғылыми қызметі туралы ақпарат	264

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан

научно-правовой журнал №2 (73)-2023

Учредитель и издатель:

РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан»

Издается с 2006 года

Все материалы журнала размещаются на сайте www.zqai.kz

Включен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по юридическим наукам (Приказ КОКСОН МОН РК №38 от 14.02.2022 г.)

Состав Редакционного совета

Сарпеков Р.К. – к.ю.н., Заслуженный деятель Казахстана (Астана, Казахстан) – (председатель)

Абайдельдинов Е.М. – д.ю.н. (Астана, Казахстан)

Абызов Р.М. – д.ю.н. (Барнаул, Россия)

Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)

Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Мельник Р.С. – д.ю.н. (Астана, Казахстан)

Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Рахметов С.М. – д.ю.н. (Астана, Казахстан)

Малиновский В.А. – д.ю.н. (Астана, Казахстан)

Унзила Шапак – д.ю.н. (Астана, Казахстан)

Главный редактор

Дюсенов Е.А. – к.ю.н.

Состав Редакционной коллегии

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)

Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов, Россия)

Джангарашев Р.М. – LL.M (Астана, Казахстан)

Ишеков К.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)

Казбаева А.Г. – к.ю.н. (Астана, Казахстан)

Калиева А.У. – (Астана, Казахстан)

Каржаубаев С.С. – к.ю.н. (Астана, Казахстан)

Киязова А.Ж. – LL.M (Астана, Казахстан)

Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Астана, Казахстан)

Мурзаев К.Т. – (Астана, Казахстан)

Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск, Россия)

Примашев Н.М. – к.ю.н. (Астана, Казахстан)

Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Каменогорск, Казахстан)

Салыкова Д.О. – (Астана, Казахстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)

Колонка редакции9

Теория государства и права

А.И. БИРМАНОВА, Д.К. РУСТЕМБЕКОВА, А.А. НУКУШЕВА Механизм реализации основных культурных прав 13

Конституционное и административное право

Э.С. МАЙШЕКИНА, М.К. АБДРАХМАНОВ, Е.В. ДУШЕЧКИНА Правовой анализ формирования и развития местного самоуправления в Республике Казахстан22

Б.О. АЛТЫНБАСОВ, А.Р. БАЯНБАЕВА (Бристоль, Великобритания) Влияние академической мобильности на развитие местного туризма: политические и правовые аспекты.....31

М.С. БИСАЛИЕВ, К.Н. ШАКИРОВ Персональные данные юридических лиц как возможный особый объект правовой охраны в киберпространстве42

Гражданское и гражданско-процессуальное право

Д.Б. РАЗИЕВА, Е.М. АЙТКАЗИН, М.А. АМИРОВА Страхование профессиональной ответственности медицинских работников в Республике Казахстан53

Э.Б. АБЛАЕВА, А.Р. ЕНСЕБАЕВА, А.Т. ИСМАГУЛОВА, М.А. УТАНОВ Урегулирование дел и споров в цивилистике и судопроизводстве Казахстана (достижения, проблемы, перспективы)63

Д.Н. БЕКЕЖАНОВ, Ф.Б. АХМЕТ, К.А. ДЖУМАБАЕВА Теоретические и законодательные аспекты понятия охраны климата77

Уголовное право и уголовный процесс

М.М. КУЛБАЕВА, А.Н. АХПАНОВ Международные стандарты, зарубежный законодательный опыт судебного контроля в стадии расследования86

Б.М. ИМАШЕВ Реализация принципов уголовного судопроизводства в деятельности специалиста и судебного эксперта: проблемы и перспективы. Часть 2.....97

К.А. БАКИШЕВ, А.Х. ФЕТКУЛОВ Нарушение правил безопасности на взрывоопасных объектах: особенности новой редакции ст. 281 Уголовного кодекса Республики Казахстан 108

Е.В. МИЦКАЯ Противодействие коррупции уголовно-правовыми средствами117

Э.М. СЕРАЛИЕВА, Н.С. ДОСЫБЕКОВ Основные направления психологической подготовки сотрудников оперативно-розыскной деятельности128

Редактор – **Колтубаева Г.Б.**

Верстка – **Оспанов М.Т.**

Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке на учет СМИ № 17761-Ж от 25.06.2019 г. Комитета информации Министерства информации и коммуникаций Республики Казахстан (Первичная постановка на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес: Республика Казахстан, 010000,

г. Астана, пр. Победы, 15А,

тел.: 8 (7172) 26-61-22

www.zqai.kz, E-mail: instzak-kz@mail.ru

institutzakonodatelstva@gmail.com

Международное право и сравнительное правоведение

Р.К. САРПЕКОВ Международно-правовые стандарты защиты прав лиц с инвалидностью: некоторые аспекты внедрения в Казахстане и зарубежных странах	137
Е.М. АБАЙДЕЛЬДИНОВ, А.Н. ЕРГАЛИМОВА Имплементация норм Конвенции МОТ №175 о неполном рабочем времени для работников, имеющих детей с инвалидностью, в законодательство Казахстана	148
М.А. АХМАДИ, С. НАРТ (г. Измир, Турция) Арбитражная процедура решения инвестиционных споров в соответствии с конвенцией ICSID (Международный центр по разрешению инвестиционных споров)	159
Д.У. БАЙТУКАЕВА, Ф. АХИЛЛЕС (г. Париж, Франция) Международный законодательный опыт в сфере регулирования правового режима воздушного и космического пространства	168
Р.Р. ЧАХОП (г. Краков, Польша) Правовое регулирование статуса национальных меньшинств в Республике Польша	176

Правовой мониторинг

С.И. КЛИМКИН, А.Г. КАЗБАЕВА Правовое регулирование медиации в Республике Казахстан	183
В.Т. КОНУСОВА Конституционный мониторинг как инструмент созидательного развития национальной правовой системы.....	193
К.Е. ИСМАГУЛОВ, Н.Н. ТУРЕЦКИЙ Некоторые вопросы совершенствования законодательства о специальных государственных органах	204
Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА, Ж.Е. САДЫКАНОВА Анализ эффективности закона «О международных договорах Республики Казахстан»	213

Из практики законотворчества на государственном языке

А.А. МЕДИНАЕВА К вопросам некоторых терминов на казахском языке	222
---	-----

Трибуна молодого ученого

Э.М. МУРАТОВА Некоторые аспекты правового регулирования социального обеспечения инвалидов	228
А.Б. САТАЕВА О некоторых теоретических и правовых аспектах раскрытия доказательств в гражданском процессе Англии и Казахстана	234
Э.С. КУАНДЫКОВА Государственное управление агропромышленным комплексом Республики Казахстан: проблемы правового регулирования	243
М.К. РАКЫМБАЕВА Совершенствование правовых норм об уголовной ответственности за доведение до самоубийства	253

Архивные страницы «Вестника»

Е.Т. БАЙМОЛДИНОВА Возвращаясь к научной публикации PhD М.Х. Хасенова «О результатах анализа законодательства Республики Казахстан о государственных гарантиях равных возможностей мужчин и женщин»	259
--	-----

Информация о научной деятельности ИЗПИ	267
---	------------

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal №2 (73)-2023

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №38 from 14.02.2022)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. – c.j.s., Honored Worker of Kazakhstan (Astana, Kazakhstan) – (Chairman)
Abayeldinov E.M. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Abyzov R.M. – d.j.s. (Barnaul, Russian)
Belih V.S. – d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)
Gubin E.P. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Melnik R.S. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Moiseev A.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Muromcev G.I. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Rahmetov S.M. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Malinovskiy V.A. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Unzila Shapak – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)

Chief Editor

Dyussenov Ye.A. – c.j.s.

Editorial Board members

Azer Aliyev – PhD (Kiel, Germany)
Bainiyazova Z.S. – c.j.s. (Saratov, Russian)
Dzhangarashev R.M. – LLM (Astana, Kazakhstan)
Ishekov K.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Kaliev A.U. – (Astana, Kazakhstan)
Kazbayeva A.G. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Karzhaubaev S.S. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Kiyazova A.Zh. – LLM (Astana, Kazakhstan)
Kulzhabayeva Zh.O. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Murzashiev K.T. – (Astana, Kazakhstan)
Nurmagambetov R.G. – PhD (Chelyabinsk, Russian)
Primashev N.M. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Rakhimberdin K.H. – d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)
Salykova D.O. – (Astana, Kazakhstan)
Tegizbekova Zh.Ch. – c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)

Editor – **Koltubaeva G.B.**
Layout – **Ospanov M.T.**
Tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)

Address: The Republic of Kazakhstan, 010000, Astana, Zhenis ave., 15A,
tel.: 8(7172)26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial	11
Theory of State and law	
A.I. BIRMANOVA, D.K. RUSTEMBEKOVA, A.A. NUKUSHEVA Mechanism for the realization of basic cultural rights	13
Constitutional and Administrative Law	
E.S. MAISHEKINA, M.K. ABDRAKHMANOV, E.V. DUSHECHKINA Legal analysis of the formation and development of local self-government in the Republic of Kazakhstan	22
B.O. ALTYNBASSOV, A.R. BAYANBAYEVA (Bristol, UK) Impact of academic mobility on the development of local tourism: political and legal aspects.....	31
M.S. BISSALIYEV, K.N. SHAKIROV Personal data of legal entities as a potential special object of legal protection in cyberspace	42
Civil and Civil Procedure Law	
D.B. RAZIEVA, Y.M. AYTAKAZIN, M.A. AMIROVA Professional liability insurance of medical workers in the Republic of Kazakhstan	53
E.B. ABLAEVA, A.R. ENSEBAYEVA, A.T. ISMAGULOVA, M.A. UTANOV Settlement of cases and disputes in civil law and proceedings in Kazakhstan (achievements, problems and prospects)	63
D.N. BEKEZHANOV, G.B. AKHMET, K.A. JUMABAYEVA Theoretical and legislative aspects of the concept of climate protection	77
Criminal law and Criminal procedure	
M.M. KULBAEVA, A.N. AHPANOV International standards, foreign legislative experience of judicial control in the investigation stage	86
B.M. IMASHEV Implementation of the principles of criminal justice in the activities of a specialist and a forensic expert: problems and prospects. Part 2	97
7K.A. BAKISHEV, A. KH. FETKULOV Violation of safety rules at explosive objects: features of the new edition of art. 281 of the Criminal code of the Republic of Kazakhstan	108
E.V. MITSKAYA Countering corruption by criminal law means	117
A.M. SERALIYEVA, N.S. DOSSYBEKOV The main directions of psychological training of employees of the operational and investigative activities	128

International law and Comparative law

R.K. SARPEKOV International legal standards for the protection of the rights of persons with disabilities: some aspects of implementation in Kazakhstan and foreign countries137

Y.M. ABAIDELDINOV, A.N. YERGALIMOVA Implementation of the norms of ILO convention no.175 on part-time work for workers with children with disabilities into the legislation of Kazakhstan148

M.A. AKHMADI, S. NART (Izmir, Turkey) Arbitration procedure for resolving investment disputes in accordance with the ICSID convention (the International centre for settlement of investment disputes)159

D.U. BAITUKAYEVA, PH. ACHILLEAS (Paris, France) International legislative experience in the sphere of regulation of airspace and outer space legal regime168

R.R. CZACHOR (Poland, Krakow) The legal status of national minorities in the Republic of Poland 176

Legal monitoring

S.I. KLIMKIN, A.G. KAZBAYEVA Legal regulation of mediation in the Republic of Kazakhstan183

V.T. KONUSOVA Constitutional monitoring as a tool for constructive development of the national legal system193

K.E. ISMAGULOV, N.N. TURETSKIY Some issues of improving the legislation on special state bodies204

E.N. KALIAKPEROVA, ZH.Y. SADYKANOVA Analysis of the effectiveness of the law «On international treaties of the Republic of Kazakhstan»213

From the lawmaking practice in the official language

A.A. MEDINAYEVA To the questions of some terms in the kazakh language.....222

Young researchers' tribune

E.M. MURATOVA Some aspects of the legal regulation of social security for the disabled228

A.B. SATAYEVA On some theoretical and legal aspects of disclosure of documents in civil proceedings in England and Kazakhstan234

E.S. KUANDYKOVA State administration of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan: problems of legal regulation243

M.K. RAKYMBAEVA Improvement of legal norms on criminal liability for incitement to suicide253

The archive pages of the «Bulletin»

Y.T. BAIMOLDINOVA Returning to the scientific article by PhD M.KH. Khassenov «On the results of the analysis of legislation of the Republic of Kazakhstan on state guarantees of equal rights and equal opportunities of men and women».....259

Information about the scientific activities of ILLI RK.....264

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ КЕЙБІР ТЕРМИНДЕРДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІНЕ ОРАЙ

Акерке Аманқызы Мединаева

Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты
Лингвистика орталығының жетекші ғылыми қызметкері, Астана қ., Қазақстан Республи-
касы, e-mail: medinaeva.a@zqai.kz

Аннотация. Негізі, терминдер ғылым, техника, өнер және адам өмірі тіршілігінің басқа да салаларында қолданылатын тұжырымдаманың атауы болатын сөз немесе сөз тіркесі. Бұл салалардағы терминдер жүйелі түрде қалыптасып, терең мағыналы болып дәл көрсетілсе ғана олардың мақсатының орындалғаны. Терминдік жүйенің дамуы белгілі бір саланы зерттеу кезінде оны тұрақты қолдануға, жаңа қорытынды жасауға көмегін тигізетіні сөзсіз. Қазіргі ғылымда терминдерді қалыптастыруда бірталай жетістіктер баршылық. Оның бірталайы орнығып, қолданылып келеді. Ал кейбір кезде мән берілмей не еленбей қалғандарын жаңадан қарап, орнымен қолдану келешектегі міндет болып табылатыны хақ. Соңғы кездерде қазақ тіліндегі терминдер ғылымның дамуына байланысты одан әрі дамып, толығы түсті. Алайда бұл салада атқарылатын істер аз емес. Бүгінгі таңда ғылыми ұғымдардың қазақ тілінде мағынасын тереңірек ашып жеткізетін және өзі жатық, құлаққа жағымды, көпшілік жақсы қабылдайтын терминдерді әлі де көптеп қалыптастыру қажет екендігі белгілі. Осы тұрғыда белгілі бір терминдердің түсіндірмесі аясында пікірталас туындайтыны жасырын емес.

Осыған байланысты қазақ тілінде қолдану үшін бекітілген көптеген терминнің ішінде кейбіреулерінің ғана мәселесі көтеріледі, себебі бір жарияланым шеңберінде бүкіл терминдер жүйесін қарастырып, олардың мән-мағынасы мен сипаттамасын тереңірек ашып түсіндіру мүмкін емес. Атап айтқанда, информатика және есептеуіш техника саласына жататын «архивированный формат – RAR, ZIP» терминін және іс жүргізу және мұрағат ісі саласына жататын бірнеше терминді аудару кезінде жол берілген кемшіліктерге сипаттама беріледі.

Мұндағы түпкі мақсат қазақ тіліндегі терминдерді бекіту кезінде екі тілдің де тілдік ерекшеліктерін ескеріп, терминдерді одан әрі жетілдіру бойынша жасалатын жұмыс барысында оған баса назар аудару болып табылады.

Түйін сөздер: қазақ тілі, бекітілген терминдер, терминология комиссиясы, салалық терминдер.

К ВОПРОСАМ НЕКОТОРЫХ ТЕРМИНОВ НА КАЗАХСКОМ ЯЗЫКЕ

Мединаева Акерке Амановна

Ведущий научный сотрудник Центра лингвистики Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, г. Астана. Республика Казахстан,
e-mail: medinaeva.a@zqai.kz

Аннотация. По сути, термины – это слово или фраза, которые являются названием концепции, используемой в науке, технике, искусстве и других областях жизнедеятельности человека. Если глубокие значения этих терминов в данных областях систематически сформированы и четко обозначены, то только тогда считается, что их цель достигнута.

Развитие терминологической системы, несомненно, способствует ее устойчивому применению при изучении той или иной сферы, позволяет делать новые выводы. В современной науке имеются значительные успехи в формировании терминов. Некоторые из них давно применяются в повседневной жизни, однако имеются термины, которые необходимо пересмотреть сферы их употребления. В последнее время ряд научных терминов на казахском языке пополняются еще большие. Однако в этой сфере предстоит большая работа. На сегодняшний день нужно конкретно сформулировать термины, которые более глубоко раскроют значение научных понятий в казахском языке и сами по себе будут приятными на слух, хорошо воспринимаемыми большинством. Не секрет, что при работе в данном направлении могут возникнуть вопросы относительно толкования значений определенных терминов.

В связи с этим в статье поднимается проблема лишь некоторых из тех терминов, которые утверждены для применения на казахском языке, так как невозможно рассмотреть всю систему терминов и более подробно объяснить их значение и описать в рамках одной публикации. В частности, дается характеристика допущенных недостатков при переводе термина «архивированный формат – RAR, ZIP», относящегося к области информатики и вычислительной техники, и нескольких терминов, относящихся к сфере делопроизводства и архивного дел.

Основной целью публикации является то, что при утверждении терминов на казахском языке необходимо учитывать языковые особенности обоих языков и обратить на них особое внимание при дальнейшей работе над совершенствованием терминов.

Ключевые слова: казахский язык, утвержденные термины, комиссия по терминологии, отраслевые термины.

TO THE QUESTIONS OF SOME TERMS IN THE KAZAKH LANGUAGE

Medinayeva Akerke Amanovna

*Leading Researcher at the Center for Linguistics of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, Astana, Republic of Kazakhstan,
e-mail: medinaeva.a@zqai.kz*

Abstract. *In fact, terms are a word or phrase that is the name of a concept used in science, technology, art and other areas of human activity. If the deep meanings of these terms in these areas are systematically formed and clearly marked, then only then is it considered that their goal has been achieved. The development of the terminological system undoubtedly contributes to its sustainable application in the study of a particular field, allows us to draw new conclusions. In modern science, there are significant advances in the formation of terms. Some of them have been used in everyday life for a long time, however, there are terms that need to be revised in the scope of their use. Recently, a number of scientific terms in the Kazakh language have been replenished even more. However, there is a lot of work to be done in this area. To date, it is necessary to specifically formulate terms that will more deeply reveal the meaning of scientific concepts in the Kazakh language and in themselves will be pleasant to the ear, well perceived by the majority. It is no secret that when working in this direction, questions may arise regarding the interpretation of the meanings of certain terms.*

In this regard, the article raises the problem of only some of those terms that are approved for use in the Kazakh language, since it is impossible to consider the entire system of terms and explain their meaning in more detail and describe them in one publication. In particular, the article describes the shortcomings in the translation of the term "archived format – RAR, ZIP", related to the field of computer science and computer technology, and several terms related to the

field of record keeping and archival affairs.

The main purpose of the publication is that when approving terms in the Kazakh language, it is necessary to take into account the linguistic features of both languages and pay special attention to them in further work on improving the terms.

Keywords: *Kazakh language, approved terms, terminology commission, industry terms*

DOI: 10.52026/2788-5291_2023_73_2_222

Кіріспе

Қазақ тіліндегі терминдер мәселесі өте өзекті әрі күрделі болып табылады. Кейбір тіл мамандары шет тілінен енген сөздерді аудару керек десе, ал басқалары мұндай терминдер мен сөздердің қазақ тіліне аударылуына мүлдем қарсы. Әрине, әр маманның өз пікірі, көзқарасы, белгілі бір дәлелі де бар шығар. Дегенмен, осы орайда «интернет» деген сөз кезінде «ғаламтор» деп аударылып, сіңісіп кетіп еді, енді қайтадан ол сөзді аударуға болмайды, ол халықаралық термин деген пікір айтылып, «интернет» деп қолданылып жүр. Осыған ұқсас мысалдар жетерлік.

Қазақ тіліндегі терминдерді бір жүйеге келтіру, кәсіби лексика, диалектизм, ескірген лексика, ауызекі тіл үлгілері сөздерінің қорын барынша пайдалану, басқа түркі тілдерінің оң тәжірибесін термин шығармашылығында пайдалану, экономикалық, мәдени, ғылыми-техникалық байланыстарды жүзеге асыру үшін қажетті терминдерді қолдану үшін Қазақстан Республикасының Үкіметінің жанындағы Республикалық терминология комиссиясы құрылған болатын¹. Бұл комиссияның негізгі міндеттеріне мақұлданған терминдер мен номенклатураларды қарау және бекіту, экономиканың, ғылымның, техниканың және мәдениеттің түрлі салалары бойынша комиссия бекіткен терминдерді бюллетеньдер мен салалық терминологиялық сөздіктер түрінде шығаруға ұсынымдар дайындау, сондай-ақ терминдерді республикалық бұқаралық ақпарат құралдарында жариялау, терминдер мен номенклатуралардың практикалық пайдаланылуы мен қолданылуының дұрыстығы мен дәйектілігін айқындау мақсатында, қажет болған жағдайда қазақ тілінің терминологиясын құру және жетілдіру жөніндегі ұсыныстарды дайындау үшін ғалымдарды, газеттер мен журналдар редакцияларының, теледидар мен радио хабарын таратудың, кітап баспаларының, сондай-ақ республи-

каның мүдделі министрліктері мен ведомстволарының қызметкерлерін тарту, экономиканың, ғылымның, техниканың және мәдениеттің тиісті салалары бойынша терминология секцияларын құру жатады.

Материалдар мен әдістер

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі Тіл саясаты комитетінің тапсырмасы бойынша Шайсұлтан Шаяхметов атындағы «Тіл-Қазына» ұлттық ғылыми-практикалық орталығы әзірлеген <https://termincom.kz/> сайты әр жылдары бекітілген, түрлі салаға жататын терминдердің орыс және қазақ тілдеріндегі нұсқасы жинақталған ақпараттық құрал болып табылады. Сайт берілген терминдермен танысу, күнделікті өмірде пайдалану, белгілі бір салыстыру жұмыстарын жүргізу үшін қалың көпшілікке арналған қолжетімді практикалық көмекші рөлін де атқарады. Сонымен қатар сайттың басты міндеті Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанындағы Республикалық терминология комиссиясы бекітуге ұсынатын терминдерді ашық талқылау және оларға дауыс беру арқылы қоғамдық қолжетімділік пен ашықтық қағидаларын жүзеге асыруды қамтамасыз етеді.

Зерттеу жұмысы барысында белгілі бір терминдерге семантикалық, грамматикалық және стилистикалық талдау, салыстырып тексеру жұмыстары жүргізілді.

Мұндай ауқымды жұмыс терминдердің мағынасы мен мәнін жан-жақты қарастыруға мүмкіндік береді.

Нәтижелер мен талқылау

Жоғарыда көрсетілген сайтта әр сала бойынша шамамен он мыңдай бекітілген термин бар екен. Сайтты зерделеу барысында терминдердің бірнеше салада қайталанатыны, орыс тіліндегі термин мен қазақ тіліндегі терминнің араласып кетуі, лексикалық, грамматикалық және орфографиялық қателердің орын алғаны, техникалық

¹ «Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанындағы Республикалық терминология комиссиясы туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1998 жылғы 21 сәуірдегі № 367 қаулысы [Электрондық ресурс]. – Қол жеткізу режімі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P980000367_ (Жүгіну күні: 19.11.2022ж.)

кателерге жол берілгені анықталды. Сондай қателердің бір парасы «архивированный формат – RAR, ZIP» деген термин қазақ тіліне «мұрағатталған формат – RAR, ZIP» деп аударылған², ал 2022 жылы «RAR, ZIP мұрағатталған пішімі» деп бекітілген термин³ болып табылады. Сонымен қатар, бұл термин «іс жүргізу және мұрағат ісі» саласындағы терминдер қатарына жатқызылған. Бұған себеп орыс тіліндегі «архивированный» деген сөздің түбірі «архив», ал қазақ тіліне оны аударған кезде сөздің түбірі «мұрағат» болуына байланысты деп пайымдауға болады. Алайда дәл осы терминнің «мұрағатталған формат – RAR, ZIP» деп аударылуы дұрыс емес деп санаймыз. Себебі, біріншіден, мұндай RAR, ZIP форматының мұрағатқа ешқандай қатысы жоқ, екіншіден, сөз RAR, ZIP форматы туралы болғанда оның информатика және есептеуіш техника саласына жататындығы күмән туындатпайды.

«Архивированный формат – RAR, ZIP» деген терминнің түсіндірмесіне үңілсек, ол «бір немесе бірнеше басқа файлдарды және/немесе папкаларды, сондай-ақ метадеректерді біріктіретін файл. Архивтер ақпаратты сақтауға және ауыстыруға ыңғайлы болу үшін немесе деректердің көлемін қысқарту мақсатында бірыңғай файл-контейнерге көптеген кез келген файлдарды біріктіру үшін пайдаланылады. Архивті жасау және онымен жұмыс істеу үшін архиватор бағдарламасы қолданылады» деп айқындалады. Яғни қарапайым тілмен айтқанда, «архивированный формат – RAR, ZIP» деп архиватор бағдарламасы арқылы бір папкаға біріктірілген әрі көлемі жағынан қысқартылған, электрондық поштамен жіберуге ыңғайлы болатын файлдар жиынтығы түсініледі. Қарап тұрсаңыз, бұл терминнің «тарихи маңызы бар, ескі құжаттардың жиынтығын» білдіретін мұрағатқа ешбір қатысы жоқ. Осы орайда айта кетерлігі, екі термин де құжатқа қатысты, бірақ оларды аудару кезін-

де бірінің-бірінен ерекшелігін ескеру қажет деп пайымдаймыз. Осыған байланысты қарастырылып отырған терминді «іс жүргізу және мұрағат ісі» саласындағы терминдер қатарына қосуға құқықтық немесе лексикалық негіз жоқ.

Сонымен, «архивированный формат – RAR, ZIP» деген терминнің түсіндірмесі архиватор бағдарламасы арқылы біріктірілген құжаттар топтамасын білдіретіндіктен, оны қазақ тіліне аудару кезінде орыс тіліндегі «архивированный» және «архиватор» деген сөздердің түбірін сақтап, «архивтелген формат – RAR, ZIP» деп аудару ұсынылады.

Одан басқа, жоғарыда көрсетілген сайтта «іс жүргізу және мұрағат ісі» саласына жататын терминдер ішінде «кіші мұрағатшы – архивариус», «архивариус – мұрағатшы, архивариус», «мұрағаттық персонал – архивный персонал»⁴ және «ұйымның мұрағаттық қоры – архивный организации фонд»⁵ деген терминдер берілген.

Бұл терминдерді жеке-жеке қарастырайық. «Кіші мұрағатшы – архивариус» және «архивариус – мұрағатшы, архивариус» деген терминдерді лауазымға қарай бөлудің қажеті жоқ сияқты әрі «архивариус» деген терминді аудармай-ақ «архивариус» деп қалдыру ұсынылады, өйткені бұл сөз латын тілінен енген және «archivarius» деп жазылады. «Мұрағатшы» деген сөз «-шы» жұрнағының қосылуы арқылы мамандық иесін білдіріп тұрғандықтан [1, 33-б], көбінесе орыс тіліндегі «архивист» деген сөздің аудармасына сәйкес келеді. Ал «мұрағаттық персонал – архивный персонал» деген терминге келер болсақ, оның орыс тіліндегі мағынасы бойынша сөз «персоналға», яғни мұрағатта жұмыс істейтін адамға қатысты айтылып тұрғандықтан, «мұрағат персоналы» деп аудару ұсынылады. Себебі «мұрағаттық» деген сөз есім сөздің сипаттамасын емес, қатыстылығын білдіретін қатыстық сын есімге жатады [2, 206-б]. Осыған байланысты «мұрағат» деген есім сөзге сын

2 «Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанындағы Республикалық терминология комиссиясы туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1998 жылғы 21 сәуірдегі № 367 қаулысы [Электрондық ресурс]. – Қол жеткізу режімі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P980000367_ (Жүгіну күні: 19.11.2022ж.)

3 Мемлекеттік терминология комиссиясының ресми сайты <https://termincom.kz/> URL: <https://termincom.kz/search/?termin=%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB&cid=0> [Электрондық ресурс]. Жүгіну күні: 06.03.2023ж

4 Мемлекеттік терминология комиссиясының ресми сайты <https://termincom.kz/> URL: <https://termincom.kz/search/?termin=%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8%20%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4&cid=0> [Электрондық ресурс]. Жүгіну күні: 13.04.2022ж

5 Мемлекеттік терминология комиссиясының ресми сайты <https://termincom.kz/> URL: <https://termincom.kz/search/?termin=%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8%20%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4&cid=0> [Электрондық ресурс]. Жүгіну күні: 13.04.2022ж.

есім тудыратын «-тық» жұрнағын қосу өрескел қате болып табылады. Оның үстіне, адамға қатысты «мұрағаттық» деген сөзді қолдану дұрыс емес. Орыс тіліндегі «архивный персонал» деген тіркесті «персонал архива» деп өзгерту арқылы қазақ тіліне «мұрағат персоналы» деп аударған дұрыс, сол сияқты орыс тіліндегі нұсқасын да «персонал архива» деп түзету ұсынылады. Осы орайда салыстырмалы түрде «мұрағаттық құжат – архивный документ» деген терминді қарастыруға болады. Бұл жерде «құжат» деген сөз «не?» деген сұраққа жауап беретін есім сөз болып табылады. Сондықтан есім сөзге, атап айтқанда «мұрағат» деген сөзге сын есім тудыратын «-тық» жұрнағының қосылуы арқылы жасалып, «қандай?» деген сұраққа жауап беретін сын есім болып табылады, бұл синтаксистік емле бойынша орыс тілінде де сын есім болатын «архивный» деген сөздің баламасы ретінде бір-біріне сәйкес келетін сөз. Осы орайда айта кетерлігі көрсетілген жұрнақ арқылы зат есім де жасалады, мысалы: дос-тық. Бірақ мұндай сөз сөйлемде білдіретін мағынасы мен қызметі арқылы ажыратылады [2, 207-б].

Ал «ұйымның мұрағаттық қоры – архивный организации фонд»⁶ деген терминнің орыс тіліндегі нұсқасында сөздердің орын тәртібі сақталмаған. Аталған терминді «архивный фонд организации» деп түзету ұсынылады. Қарап тұрсақ, қателер тек қана қазақ тіліндегі нұсқада емес, сонымен қатар орыс тіліндегі нұсқада да кездеседі, бірақ олар бірен-саран ғана.

Бұдан басқа, «апелляционная жалоба» деген термин қазақ тіліне «апелляциялық шағым» деп 2016 жылы бекітілгені, әскери іс, іс жүргізу және мұрағат ісі, сонымен қатар философия және саясаттану салаларына жатқызылғаны ресми түрде көрсетілген⁷, бірақ дәл философия және саясаттану саласында бұл терминді «жүгінбе шағым»

деп аударылғаны түсініксіз. Қазақ тіліндегі қолданыстағы нормативтік құқықтық базада «апелляция» деген сөз аударылмаған, сондықтан «жүгінбе шағым» деген терминді «апелляциялық шағым» деп түзету ұсынылады.

Ал орыс тіліндегі «асалат» деген термин қазақ тіліне «асылдық» деп аударылған⁸. «Асалат» деген сөздің мағынасын түсіну үшін интернет желісін қарасақ, үш түрлі түсіндірме берілген екен. Олар «Asalat Al Sharq Arabian Oud» – әйелдер мен ер кісілерге арналған иіс су; «Асалат» – адамның есімі, «асалато» - африкалық музыкалық аспап. Көріп тұрғанымыздай, «асылдық» деген сөзге ешбір қатысы жоқ сияқты.

Сол сияқты «базисные ценности», «базовые категории», «базовые ориентиры», «базовые ценности» деген тіркестер тиісінше «базистік құндылықтар», «арқаулық санаттар», «арқаулық бағдарлар», «арқаулық құндылықтар» деп аударылған⁹. Ең алдымен, талқылауға жататын «базисный» және «базовый» деген сөздердің мағынасын ажыратып алайық. Орыс тілінің атақты лингвисті С. Ожеговтің түсіндірме сөздігі бойынша: «БАЗА, -ы, ас. 1. Основание сооружения (спец.). Б. колонны. 2. Основание, основа чего-н. (книжн.). Социальная б. Материальная б. 3. Опорный пункт вооруженных сил страны на своей или чужой территории. Военно-морские базы. 4. Учреждение, предприятие, центральный пункт по снабжению или обслуживанию кого-чего-н. Туристская б. Экскурсионная б. 5. Склад, место хранения товаров, материалов, продуктов. Овощная б. Получить продукты на базе. * На базе чего, в знач. предлога с род. п. - то же, что на основечего. Исследование на базе новых материалов. II прил. базовый, -ая, -ое (ко2, 4 и 5 знач.)»¹⁰. Ал «базис» сөзінің түсіндірмесі дәл осы сөздікте былайша берілген: «БАЗИС, -а, м. 1. То же, что база (в 1 и 2 знач.).

6 Мемлекеттік терминология комиссиясының ресми сайты <https://termincom.kz/> URL: <https://termincom.kz/search/?termin=%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8%20%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4&cid=0> [Электрондық ресурс]. Жүгіну күні: 11.11.2022ж.

7 Мемлекеттік терминология комиссиясының ресми сайты <https://termincom.kz/> URL: <https://termincom.kz/search/?termin=%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D0%BB%D1%8F%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F%20%D0%B6%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0&cid=0> [Электрондық ресурс]. Жүгіну күні: 11.11.2022ж.

8 Мемлекеттік терминология комиссиясының ресми сайты <https://termincom.kz/> URL: <https://termincom.kz/industry/?id=9#page-72> [Электрондық ресурс]. Жүгіну күні: 11.11.2022ж.

9 Мемлекеттік терминология комиссиясының ресми сайты <https://termincom.kz/> URL: <https://termincom.kz/search/?termin=%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%96%D0%BA%20%D2%9B%D2%B1%D0%BD%D0%B4%D1%8B%D0%BB%D1%8B%D2%9B%D1%82%D0%B0%D1%80&cid=0> [Электрондық ресурс]. Жүгіну күні: 11.11.2022ж.

10 Толковый словарь Ожегова онлайн. URL: <https://slovarzhegova.ru/word.php?wordid=930> [Электрондық ресурс]. Жүгіну күні: 06.03.2023ж.

2. Вматериалистическом социологическом учении: совокупность исторически сложившихся производственных отношений, лежащих в основе надстройки (в 3знач.) данного общества. II прил. базисный, -ая, -ое (ко 2 знач.).»¹¹. Айта кетейік, екі сөздің түсіндірмесі түпнұсқа тілде беріліп отыр. Қарап тұрсаңыздар, бұл сөздер орыс тілінде сын есім қатарындағы синонимдер болып табылады.

Демек, «базисные» мен «базовые» тіркестері бір ұғым әрі олардың түбірі де бір. Ал сайтта «базисные ценности» мен «базовые ценности» деп екі түрлі ұғым ретінде беріліп, «базистік құндылықтар» және «арқаулық құндылықтар» деп екі түрлі аударылған. Оның үстіне, орыс тіліндегі түбірі бір сөз қазақ тіліне «базистік» және «арқаулық» деп, мағынасы әртүрлі сөздермен берілген. Бұл жерде «арқау» деген сөз көбінесе орыс тіліндегі «опора» деген сөздің мағынасын ашатын сияқты. Сондықтан екі терминді біріктіріп, «базисные (базовые)

ценности – негізгі құндылықтар» деп түзету ұсынылады.

Қорытынды

Осылайша, түрлі салаға жататын терминдер жинақталған сайтты зерделей отырып, екі-үш терминді қарастырғанның өзінде орыс тіліндегі терминдерді қазақ тіліне бойынша жұмыстардың жүргізілгеніне, алайда өрескел қателер мен кемшіліктердің бар екеніне көз жеткізуге болады. Терминдердің екі тілдегі нұсқасын салыстыру, олардың семантикалық, этимологиялық түп-төркінін зерттеу тыңғылықты әрі мұқият жұмыс жүргізуді талап етеді. Бұл жұмысты атқару үшін қосымша уақыт пен ресурс қажет екені анық. Сонда да терминдерді қарастыру, талдау өзіндік бір ерекшелігі бар қызықты да, танымдық жұмыс. Мұндай зерттеу жұмыстарын жүргізу ой-өрісімізді кеңейтіп қана қоймай, қазақ тіліндегі терминологияның дамуына үлес қосатынына сенімдімін.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Сыздық Р. Қазақ тілінің анықтағышы (емле, тыныс белгілері, сөз сазы) – Астана: Елорда, 2000, 38-б.
2. Исаев С.М. Қазіргі қазақ тілі. Морфология. – Алматы, 2007. - 336 б.

REFERENCES

1. Syzdyk R. *Qazaq tiliniń anyqtaǵyshy (emle, tynys belgileri, söz sazy)* – Astana: Elorda, 2000, 38-b.
2. Isaev S.M. *Qazirgi qazaq tili. Morfologija.* – Almaty, 2007. - 336 b.

¹¹ Толковый словарь Ожегова онлайн. URL: <https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=936> [Электрондық ресурс]. Жүгіну күні: 06.03.2023ж.